Voorwoord

Dit werkstuk is tot stand gekomen na aanleiding van de moduul, P.exe, beeldende vorming. Deze moduul is gegeven in thema 7, waar de onderzoekende leerling centraal staat.
Het werkstuk is geschreven door Sabine Brokken, Maaike Bruggink en Albertine Wolbrink, uit klas 3C2 van Saxion Hogeschool IJselland te Deventer.

Inhoudsopgave

	Inleiding		Blz. 3
Hst. 1	Algemene schriftgeschiedenis		Blz. 4
Hst. 2	Oude geschriften		
		§2.1 Hiërogliefenschrift	Blz. 8
		§2.2 Fenisisch schrift	Blz. 11
		§2.3 Runnenschrift	Blz. 13
Hst. 3	Bijzonderschrift		
		§3.1 Braille	Blz. 16
		§3.2 Geheimschrift	Blz. 18
Hst. 4	Leren schrijven is best moeilijk		Blz. 20
	Literatuurlijst		Blz. 21
Bijlage 1	Kopieerbladen Hiërogliefenalfabet		Blz. 22
Bijlage 2	Kopieerblad fenisischschrift		Blz. 28
Bijlage 3	Kopieerblad runenschrift		Blz. 29
Bijlage 4	Achtergrondinformatie Nederlandse braille		Blz. 30
Bijlage 5	Kopieerblad geheimschrift		Blz. 33
Bijlage 6	Kopieerbladen ‘leren schrijven is best moeilijk’		Blz. 34

Kleitablet

Inleiding

Dit werkstuk is geschreven na aanleiding van moduul P.exe, beeldende vorming. Dit moduul is gegeven in thema 7, waar de onderzoekende leerling centraal staat.

Eind 2003 zal in Deventer een tentoonstelling worden ingericht over alfabetisering en de ontwikkeling van het schrift. Deze tentoonstelling zal door veel kinderen uit de bovenbouw van scholen uit Deventer worden bezocht. Het onderwerp heeft tal van aspecten die op een beeldende of geïntegreerde manier zijn uitgewerkt.
Een aantal van deze onderwerpen hebben wij dan ook uitgediept en deze verwerkt in een zestal lessen. Ieder uitgewerkte les in dit werkstuk bevat;

- lesomschrijving
- achtergrondinformatie voor de leerkracht
- bijlage waar schrift is verwerkt
- evt. werkblad
- evt. leerlingenblad.

De lessen die u kunt vinden in dit werkstuk hebben we onderverdeel in drie categorieën;

1. *Oude geschriften;* hiërogliefen, fenisisch schrift en runenschrift
2. *Bijzonder schrift;* braille en geheimtaal
3. *'Leren schrijven is best moeilijk'*

Wij vonden het leuk om deze lessen te maken en hopen dat deze ideeën ook gebruikt zullen worden in de klassen.

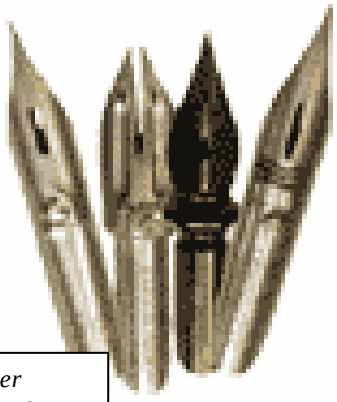

In de loop der schrijfgeschiedenis zijn er verschillende schrijfwaren gebruikt.

Hoofdstuk 1 Algemene schriftgeschiedenis

Een gebaar

Mensen zijn ooit met schrijven (en lezen) begonnen omdat ze elkaar dingen wilden vertellen. Ze wilden een boodschap overbrengen. Bijvoorbeeld:'Hoe vertel ik jou, hoeveel ik van je hou.'

Bij een volk in Nigeria bestond deze gewoonte: als een jongen verliefd was, stuurde hij zijn meisje een ketting met zes schelpen. Zes is 'efa'. Maar het is ook de verledentijd van 'trekken'. 'Ik voel me tot je aangetrokken' betekende de ketting dus. Of in dit geval: 'wil je met me trouwen?' Het meisje stuurde hem dan een ketting met acht schelpen terug. Acht is 'ejo' en ook het verleden tijd voor 'voelen'. Het betekent: 'ik voel hetzelfde als jij' of 'Ja, ik wil'.

Een soort briefuitwisseling dus, maar dan nog zonder letters.

Boodschappen van zeker 20.000 jaar oud zijn nu nog te zien in de beroemde grotten van Altamira in Spanje en van Lascaux in Frankrijk. Het zijn tekeningen van dieren, waarschijnlijk ook bedoeld als boodschap. Alleen weet niemand welke boodschap.Voorwerpen (zoals de ketting) en tekeningen (zoals de grottekeningen) zijn de voorlopers van het echte *schrift*. Want iets heet pas echt een schrift als er een soort systeem in zit. Als tekens dezelfde tekens worden gebruikt voor een bepaald woord of een bepaalde klank.

Van plaatjes naar letters

Er zijn verschillende soorten schrift. Allereerst het *beeldschrift*.Dat is een soort taal van plaatjes. Woorden als 'tafel', 'stoel', of 'vogel' kun je eenvoudig duidelijk maken door tekeningen. Deze tekeningen noemen we *pictogrammen.* De oudste pictogrammen werden al 6000 jaar voor Christus gebruikt. Het wordt al moeilijker als je woorden wilt tekenen als 'verdriet', 'wens' of 'gevaar'. Dat zijn geen mensen, dieren of voorwerpen, maar meer een soort ideeën. Daarvoor kun je natuurlijk ook tekeningentjes bedenken. Zulke tekeningen noemen we *ideogrammen.*

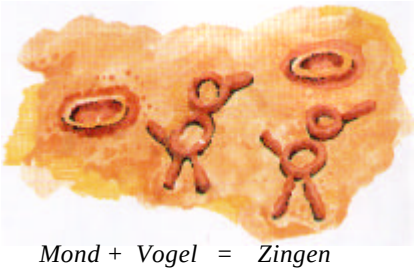

Mond + Vogel = Zingen

Sommige tekens waren zowel een pictogram als een ideogram: een bijl bijvoorbeeld, kon gewoon 'bijl' betekenen, maar ook 'gevaar'.

Voor een beeldtaal heb je heel veel verschillende tekens nodig. Het Chinees is een beeldtaal. Het telt meer dan 40.000 tekens. Dat is dan ook erg moeilijk om te leren. Beeldschrift heeft dus plaatjes voor een heel woord. Een heel ander soort schrift is het *klankschrift*. Dat heeft plaatjes of tekens voor de klank van een woord.

Een voorbeeld van een klankschrift is het lettergrepenschrift. Het voordeel van een dergelijk schrift is, dat je minder tekens nodig hebt dan bij het beeldschrift. Want

sommige klanken komen immers in verschillende woorden terug. Denk maar eens aan de klank ‘ko’. Die klank komt bijvoorbeeld voor in koken, in kopen, in koren en in kozijn. Iedere keer kan het teken voor ‘ko’ er hetzelfde uitzien. Daardoor kun je dat teken vaker dan een keer gebruiken. In totaal heb je zo minder verschillende tekens nodig. Ter vergelijking: het Japans (een lettergrepentaal) heeft veel minder tekens dan het Chinees (een beeldtaal).

Het begin

Voor het ontstaan van ons eigen schrift moeten we naar het Midden-Oosten, naar het oude Mesopotamie. Ongeveer 3500 jaar voor Christus woonde daar een volk van handelaren, de Soemeriërs. Omdat ze zoveel verhandelden, konden ze niet meer alles onthouden. Ze wilden daarom vastleggen wat ze hadden gekocht en verkocht. Dat deden ze op kleitabletten. Eerst gebruikten de Soemeriërs pictogrammen, later ontdekten ze de rebusvorm. Rond 2800 voor Christus ontstond het *spijkerschrift*. De tekens van dit schrift werden met een soort griffelpunt in de klei gedrukt. De afdruk lijkt op een spijker, vandaar de naam. Ook andere talen gingen dit spijkerschrift gebruiken. Daarom zijn er verschillende soorten spijkerschrift.

Ongeveer gelijkertijd ontstond in Egypte het *hiëroglyfenschrift*. Dat had plaatjes en tekens voor woorden, lettergrepen en losse klanken. Het was dus een mengsel van beeld- en klankschrift. Het hiëroglyfenschrift werd gebruikt door priesters, voor heilige teksten. Meestal gingen die teksten over de farao’s, de heersers van Egypte. De teksten werden op de muren van tempels gekerfd of geschilderd, vaak met prachtige afbeeldingen erbij. Maar ook in heilige boeken werden hiëroglyfen geschreven.
Het hiëroglyfenschrift werd gebruikt tot de tweede eeuw na Christus. Toen gingen de Egyptenaren langzaamaan over op andere schriften.

Het alfabet

De geschiedenis van ons eigen alfabet begint rond de Middellandse Zee. Daar woonden de Feniciërs, ook een volk van handelaren. Rond 1000 jaar voor Christus hadden zij een schrift met 22 tekens. De letters waren ontstaan uit pictogrammen. Ze leken daarom in de verte nog op dieren, lichaamsdelen en alledaagse voorwerpen. De Feniciërs schreef overigens in een andere richting dan wij: van rechts naar links. De Grieken en later de Romeinen veranderden dat in hun tijd. Uiteindelijk ontstond zo ons *Latijns schrift*. Dat is genoemd naar de taal van de Romeinen: het Latijn.

Andere alfabetten

Voordat we allemaal dat Latijnse alfabet gingen gebruiken, werd in Noord-Europa een ander schrift veel gebruikt. Je kunt het tegenwoordig nog tegenkomen op oude stenen in bijvoorbeeld Schotland en Scandinavië: *het runenschrift*. Het runenschrift werd door de Germaanse stammen gebruikt. Ze maakten de inkepingen op draagbare voorwerpen, maar ook op losse stenen, waarop ze bijvoorbeeld iemand herdachten.

De Germaanse runen-reeks, of futhrk, genoemd naar de eerste zes letters van het runenalfabet

Rond het jaar 1000 verdwenen de runen langzaam. Het Latijnse schrift kreeg steeds meer invloed. Niet overal zijn we uiteindelijk het Latijnse alfabet gaan gebruiken. De Grieken schrijven nog steeds met Griekse letters en in Oost- Europa is nog een ander schrift ontwikkeld. Het wordt op de dag vandaag in wel zestig talen gebruikt; het *cyrillische schrift.* Met cyrillische letters wordt onder ander Russisch, Oekraïens, Bulgaars en Servisch geschreven.

Eenheid

In de Middeleeuwen werd de kunst van het schrijven maar door weinig mensen beheerst. Eindelijk konden alleen monniken lezen en schrijven. Bijna alle kennis van de Europeanen was in de bibliotheken van hun kloosters opgeslagen. De monniken schreven veel boeken over; ze kopieerden ze eigenlijk met de hand. Ze schreven met een ganzenveer en bij de teksten maakten ze versieringen. Dit heet miniaturen.

Later gingen er veel meer mensen schrijven en kwam er behoefte aan eenheid. Men bedacht dat er kleine letters en hoofdletters moesten komen, dat was veel duidelijker. De uitvinding van de boekdrukkunst in 1455 veranderde natuurlijk ook veel; er kwamen drukletters. Ze werden afgedrukt met behulp van in lood gegoten stempels. Natuurlijk bleven er ook veel mensen schrijven met de hand. Als je dat met een speciale pen doet, heet dit kalligrafie.

Materialen

In de loop van de tijd zijn er verschillende schrijfmaterialen gebruikt. De Soemeriërs schreven in natte klei, de Egyptenaren op geplette stengels van papyrusriet. Vanaf de vierde eeuw na Christus gebruikte men steeds vaker *perkament.* Perkament is gemaakt van heel dun geschaafde dierenhuiden. Het werd vooral in de Middeleeuwen veel gebruikt. Perkament is uiteindelijk verdrongen door papier. In de achtste eeuw leerden we in Europa pas hoe we papier moesten maken van touw en garen. De chinezen konden dit al veel eerder.

Ook andere materialen waarmee we schrijven, zijn behoorlijk veranderd. Eerst schreven de mensen met penselen of ganzenveren. Later kwamen er griffels en kroontjespennen. Tegenwoordig schrijft men met vulpen, potlood en balpen. Maar we typen nu ook steeds vaker. Jaren geleden op de typemachine, nu meestal op de computer.

Bijzonder schrift

Naast ons gewone alfabet zijn er nog andere tekens die worden gebruikt om onze taal weer te geven. Zo kennen we het *braille*, het blindenschrift waarbij bobbeltjes op papier de letters van het alfabet weergeven. Of aan gebarentaal, met behulp waarvan dove mensen met elkaar kunnen praten. Soms gebruiken doven ook de letters van het alfabet. Daarvoor gebruiken ze het *handalfabet*. Het handalfabet wordt alleen gebruikt voor het spellen van namen en woorden.

Hoofdstuk 2 Oude geschriften

§2.1 Hiërogliefenschrift

Doelstelling van de les:
- De leerlingen kunnen het hiërogliefenschrift lezen.
- De leerlingen kunnen het hiërogliefenschrift "schrijven".

Benodigdheden:
Voor elke leerling is er een kopieerblad nodig met:

- de achtergrondinformatie
- de opdrachten
- het hiërogliefenalfabet

Achtergrondinformatie voor de leerkracht:
Rond 3200 voor Christus ontstond het hiërogliefenschrift in Egypte. Hiëroglief betekent "heilige inkerving". Dit schrift had plaatjes en tekens voor woorden, lettergrepen en losse klanken. Het was een mengsel van beeld- en klankschrift. Het hiërogliefenschrift werd gebruikt door priesters, voor heilige teksten. Meestal gingen die teksten over farao's, de heerser van Egypte. De teksten werden op muren van tempel gekerfd of geschilderd, vaak met prachtige afbeeldingen erbij. Ook in heilige boeken werden hiërogliefen geschreven. Dat gebeurde op stroken papyrusriet.

Het hiërogliefenschrift werd gebruikt tot de tweede eeuw na Christus. Toen gingen de Egyptenaren langzamerhand over op andere schriften.

Soldaten uit het leger van Napoleon vonden in 1799 in de stad Rashid (zij noemden deze stad Rosette), in Egypte een platte granieten steen van ongeveer 114 bij 73 cm. Ze namen de steen mee naar Frankrijk. Op de steen van Rosette stond een tekst in drie verschillende soorten schrift: De onderste tekst was in het Grieks, helemaal bovenaan het Hiërogliefen en het middelste schrift herkenden ze niet. Later bleek dat dit het demotische schrift is, een afgeleide vorm van het hiërogliefenschrift, maar dan eenvoudiger. Pas na 1800 lukte het een geleerde het hiërogliefenschrift te ontcijferen. Hij vergeleek de Griekse tekst met de twee Egyptische teksten op de steen. Zo vond hij de betekenis van de geheimzinnige ekens. Er bleek namelijk drie keer hetzelfde te staan: een bedankje van enkele priesters aan een farao die hen goed had beschermd. De steen van Rosette is nog steeds te bewonderen in Londen

Hiërogliefenschrift:

Het hiërogliefenschrift kan van links naar rechts of andersom geschreven zijn. De "gezichten" van de figuurtjes geven aan, aan welke kant begonnen moet worden met lezen. Ze kijken altijd naar het begin van de tekst.

Tijdspad:

Inleiding:	15 minuten
Kern:	20 minuten
Afsluiting:	10 minuten

Verloop van de les:

Inleiding:

De leerkracht schrijft op het bord het woord hiërogliefen, volgens het hiërogliefenalfabet.

Er worden vragen gesteld door de leerkracht:

- Wie weet waar dit schrift vandaan komt?
- Hoe oud zal het zijn?
- Wordt het nu ook nog gebruikt?
- Op welke achtergronden kun je hiërogliefen vinden?
- Waarmee zouden ze dit maken?

De leerkracht bespreekt de antwoorden met de leerlingen en vertelt vervolgens de geschiedenis over de hiërogliefen. De leerlingen kunnen er zelf nog wat over lezen. Het is verstandig de leerlingen dit te laten lezen voordat ze beginnen met de opdrachten.

Kern:

De leerlingen krijgen het werkblad uitgedeeld. Daar kunnen ze zelfstandig of in tweetallen mee aan het werk. Opdracht 3 moet in tweetallen.

Afsluiting:

Het bespreken van de resultaten. Bijvoorbeeld door één willekeurige naam van een leerling te pakken en de leerlingen laten raden wat er staat.

Ook kan de leerkracht ervoor kiezen om een spelletje te spelen.

Galgje spelen:

De leerlingen die voor het bord staat neemt een woord in zijn hoofd. De andere leerlingen mogen raden. Als er en goede letter is geraden, wordt deze in het hiërogliefen opgeschreven. Zo wordt het extra moeilijk om na te gaan welke letters er genoemd zijn.

Differentiatie:

In Tilburg zit het Scyption museum voor schriftelijke communicatie. Hier zijn leuke en vooral leerzame activiteiten te doen. Zo heeft het museum het hele schooljaar "Schrijven voor de Farao" Hier leren de kinderen zelf het hiërogliefenschrift te schrijven en ontcijferen. Ze leren bijvoorbeeld hoe ze hun eigen nam moeten schrijven.

Toegang:

Kinderen	€ 1,80
Groep kinderen	€ 1,40
MJK, museum-schoolpas	gratis

Schrijven voor de Farao:

Schoolklassen (Max. 30 kinderen, exclusief entree)	€ 18,50
Kinderfeestjes (prijs per kind, inclusief entree en drankje)	€ 4,50

Adres:
Spoorlaan 434a, 5038 CH Tilburg
Telefoon: (013) 5800821
Fax: (013) 5800818

Openingstijden:
dinsdag t/m vrijdag 10.00 - 17.00 uur
weekend 13.00 - 17.00 uur
www.scryption.nl

E-mail: info@scryption.nl

Zie bijlage 1 voor kopieerbladen hiëroglifenschrift

§2.2 Fenisisch schrift

Doelstellingen van de les:

- De leerlingen leren het schrijven en lezen van een schrift dat voorafging aan ons schrift zoals we dat nu kennen; 'het fenisisch schrift'.
- De leerlingen leren inzicht te krijgen in verschillende soorten schriften zoals die voorafging aan ons eigen schrift. 'Ons schrift draagt een hele geschiedenis met zich mee'.

Materiaalbenodigdheden:

- Stukje fenisisch schrift (zie bijlage)
- Schoolbord
- Krijtjes
- Lijntjespapier A4

Achtergrondinformatie voor de leerkracht:

Het schrift is ongeveer 5500 jaar oud en is begonnen met sporen in het zand. Vervolgens werd er met kool en dierenvet getekend en uiteindelijk vonden de Soemeriërs het pictografische schrift uit. (dit is een schrift met tekens) Dit pictografische schrift reisde de wereld over en elk volk gaf er een eigen draai aan. De Feniciërs ontdekten het begin van het schrift zoals wij dat nu kennen, het seismische schrift.

De Feniciërs hanteerde een schrift dat alleen maar bestond uit medeklinkers, zoals de b, c, d, f, g, h, enz. Klinkers als de a, e, o, i en u ontbraken.

Tijdspad:

Inleiding:	10 minuten
Kern:	20 minuten
Afsluiting:	5 minuten

Het alfabet wat we nu kennen is niet altijd het zelfde geweest.

Verloop van de les:

Inleiding:

De leerkracht probeert de leerlingen aan het denken te zetten over de schriftgeschiedenis door middel van vragen *Een aantal vragen kan zijn;*

- Hoe oud denk je dat het schrift is?
- Zal het schrift er altijd zo uit hebben gezien zoals wij het nu kennen?
- Hoe zou het er dan uit hebben gezien?
- Zag het schrift er ook overal hetzelfde uit?
- Wat voor materialen zouden ze toen gebruiken?

De leerkracht kan de antwoorden van de leerlingen aanvullen met het verloop van de geschiedenis van het schrift

De leerkracht deelt hierna aan tweetallen een tekst uit, zie bijlage, die in het Fenisisch schrift is geschreven. De bedoeling is dat de leerlingen proberen te lezen wat er in dat schrift staat en dit dan ook vertalen in het schrift zoals we nu kennen.

Kern:

De leerkracht schrijft een titel op het bord, *bijvoorbeeld; "een avontuur in de jungle"*. Vervolgens laat de leerkracht de leerlingen woorden noemen die bij deze titel horen en zo ontstaat er een woordweb. Aan de hand van dit woordweb schrijven de leerlingen een verhaal in het fenisisch schrift op een A4-tje.

Afsluiting:

De leerkracht verzamelt de in fenisisch schrift geschreven verhalen van de leerlingen. Vervolgens wijst de leerkracht een leerling aan, die een (niet bekent) verhaal voor mag lezen. De leerling moet nu het fenisisch schrift vertalen. De andere leerlingen luisteren.

Differentiatie:

U kunt de leerlingen mooie letters laten schrijven/ tekenen, zodat het werstukje ouder lijkt. Door het op gelig papier laat schrijven in andere lettervormen (sierlijke krullen), krijgt het werkstuk een oud karakter. (u kunt dan verwijzen naar de nonnen, die vroeger alles met sierlijke letters schreven en mooie gepaste tekeningen erbij maakte. De brief of verhaal wordt dan een kunstzinnig werkstuk)

Zie bijlage 2 voor kopieerblad fenisisch schrift

§2.3 Runenschrift

Doelstellingen van de les:

- de leerlingen kunnen met het Runen schrift lezen en in hout snijden.

Materiaalbenodigdheden:

- Hout (mag gebruikt)
- Zaag
- Veilen
- Schuurpapier
- Eventueel een boor, voor een gaatje in de label
- Spijkers of ander scherp voorwerp om in hout te snijden

Achtergrondinformatie voor de leerkracht:

Wat zijn Runen?

Runen zijn oud Germaanse schrifttekens die vooral in Noord-Europa worden aangetroffen.

De geschiedenis van de Runen.

In de EDDA - een Scandinavisch geschrift uit de dertiende eeuw met godenverhalen- worden de runen meerdere keren beschreven. Zo staat er in het boek *Hávamál* (lied uit de hoge) een verhaal over het ontstaan van de runen. Odin, de god van de strijders hing negen dagen en nachten aan de levensboom om de runen te leren. Doordat hij de kennis van de runen beheerste werd hij machtiger en gaf deze kennis later door aan de stervelingen.

Hoe en waar de runen echt zijn ontstaan is niet precies bekend. Er word aangenomen dat de runen in de tiende eeuw voor Christus ontstaan zijn in het gebied rond de Zwarte Zee, en van daaruit in Scandinavië beland zijn. In Scandinavië werden de Runen gebruikt door een volk wat we tegenwoordig de Vikingen noemen. Rond driehonderd na Christus was het runenalfabet het enige alfabet wat in Scandinavië gebruikt werd. Terwijl in de rest van Europa het Latijnse alfabet ‘populair’ werd door de Romeinse overheersing.

Het runenalfabet.
Het runenalfabet heet FUTHARK naar de eerste zes letters. Er zijn meerdere varianten van dit 'alfabet'. De oudste vorm wordt het Oude Futhark genoemd en bestond uit 24 tekens.

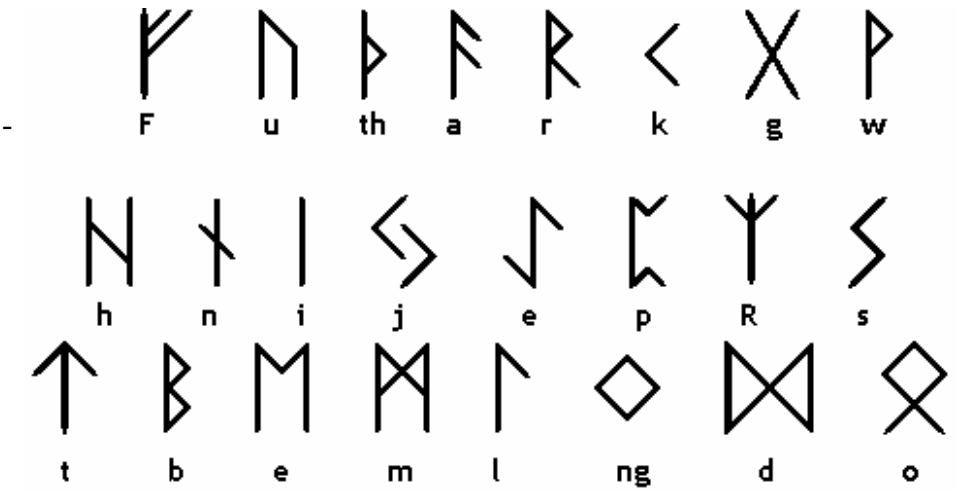

Tijdspad:
Inleiding: 10 minuten
Kern: 45 minuten
Afsluiting: 10 minuten

Verloop van de les:
De leerlingen gaan een eigen label maken van hout. Dit mag van gebruikt hout zijn. Het moet een label zijn die je aan goederen kan vastmaken, zodat je weet van wie bijvoorbeeld de rugtas is. De label heeft een zwaardvorm, alleen zit er geen scherpe punt aan, maar een botte. In het label zit een rond gat, waaraan je de label aan een voorwerp kan vast maken.

In de label zetten ze hun naam. Dat doen ze door met een scherp voorwerp in het hout te krassen.

Inleiding:

De leerkracht vertelt de geschiedenis van het Runenschrift. Vervolgens legt de leerkracht uit wat de bedoeling is. Hoe je een zaag vast houd en hoe je ermee moet werken. Verder legt de leerkracht de functie van de andere materialen uit.

Kern:

De leerlingen krijgen een stuk hout en tekenen daar de vorm van hun label op. Als de label getekend is laten ze deze controleren aan de leerkracht, anders loop je het risico dat er hele kleine labels zijn, waar geen gaatje in kan en geen naam in geschreven kan worden. (in het runenschrift)

De leerlingen gaat de label uitzagen, schuren en bewerken. Als het nodig is, kunnen ze hem eventueel lakken, maar dat moet pas op het allerlaatste gebeuren.

Afsluiting:

De leerlingen moeten de materialen opruimen. De resten hout kunnen verzameld worden, zodat het de volgende keer weer gebruikt kan worden. De leerkracht bespreekt de resultaten met de leerlingen.

Differentiatie

De leerlingen hebben deze les runenschrift op een label geschreven. Je kunt ook een ander schriftsoort op de label schrijven. Wanneer je de kinderen hierin vrij laat, zul je zien dat je vele verschillende labels krijgt.

Zie bijlage 3 voor kopieerblad runenschrift

Hoofdstuk 3 Bijzonder schrift

§3.1 braille

Doelstellingen van de les:

- ? De leerlingen leren het braille alfabet.
- ? De leerlingen kunnen een braille leesoefening ontcijferen.
- ? De leerlingen kunnen hun naam tastbaar maken.

Materiaal benodigdheden:

- ? Het Nederlandse braille alfabet met de leesoefening. 1 voorbeeld bijgevoegd.
  Dit alfabet kunt u voor de hele klas bijbestellen bij:
  Nederlandse Luister- en Braille Bibliotheek
  Zichtenburglaan 260
  2544 EB 's- Gravenhage
  070-3211211

.

Achtergrondinformatie voor de leerkracht:
Zie bijlage 4

Tijdspad:
Inleiding: 15 min
Kern: 20 min
Afsluiting: 10 min

Verloop van de les:

Inleiding:
U vertelt de kinderen een samenvatting van de achtergrond informatie voor de leerkracht.
Wat is braille? Hoe is het ontstaan? Hoe werkt het?
Laat de kinderen hier eerst zelf over na denken, bespreek samen de antwoorden.

Kern:
De leerlingen bekijken het braille alfabet en schrijven de leesoefening uit.
Dit kunnen de leerlingen zelfstandig, ze kunnen als ze klaar zijn vergelijken bij elkaar.

Afsluiting:
U bespreekt met de leerlingen hoe het ging, moeilijk of makkelijk.
Lukt het ook met je ogen dicht.
Wat kwam er uit de leesoefening.

Differentiatie:
De leerlingen maken hun eigen naam tastbaar.
Dit kan op verschillende manieren gebeuren.

? De leerlingen kunnen hun naam uit schuurpapier scheuren en op plakken op een groot vel papier.
Er kan bijvoorbeeld een rand omheen gemaakt worden zodat het een schilderij effect heeft, door middel van : plakken, tekenen, schilderen, of tastbaar materiaal gebruiken is natuurlijk ook heel leuk.

? De leerlingen kunnen een dikker vel papier nemen, hieronder komt een laag met kranten, de naam wordt nu in *spiegelbeeld* op het papier gedrukt dit kan met verschillende materialen afhankelijk van wat er beschikbaar is bv:
Kralen, doppen van stiften, kurken even met een hamer aan tikken.
Materiaal van een doordrukeffect geeft en afhankelijk van de groet van het papier.
Ook deze kan een rand krijgen om het geheel aan te kleden.

Materiaal: Schuurpapier
Lijm
Scharen
Tastbaar decoratie materiaal
A-4/ A-3 papier gekleurd
Doordruk materiaal

Internetadressen:

http://www.hotbraille.com/l_a2z.asp
http://www.nlbb.nl/
http://www.cbb.nl/

Zie bijlage 4 voor achtergrondinformatie voor leerkracht

§3.2 Geheimschrift

Doelstellingen van de les:

- De leerlingen leren het doel van geheimtaal;
- De leerlingen leren het schrijven en lezen van geheimtaal.

Materiaalbenodigdheden:

- Voorbeeld geheimschrift
- Schoolbord
- Krijtjes
- A-4 papier

Achtergrondinformatie voor de leerkracht:

Het schrift is ongeveer 5500 jaar oud en is begonnen met sporen in het zand. Vervolgens werd er met kool en dierenvet getekend en uiteindelijk vonden de Soemeriërs het pictografische schrift uit. Dit pictografische schrift reisde schrift reisde de wereld over en elk volk gaf er een eigen draai aan. De Feniciërs ontdekten het begin van het schrift zoals wij dat nu kennen.

Terwijl het schrift zich in de loop der jaren steeds verder ontwikkelde, heeft het geheimschrift altijd bestaan. Dit was de manier om belangrijke informatie door te geven, zonder dat onbevoegden wat van deze informatie meekrege n. Er bestaan vele verschillende soorten geheimschriften.

Tijdspad:

Inleiding: 10 minuten
Kern: 20 minuten
Afsluiting: 10 minuten

Verloop van de les:

Inleiding:

De leerkracht probeert de leerlingen aan het denken te zetten over geheimschrift door de volgende zin in geheimtaal op het bord te schrijven:

‘Als je dit kunt lezen, weet je het geheim’

Dit ziet er als volgt uit in het geheimschrift;

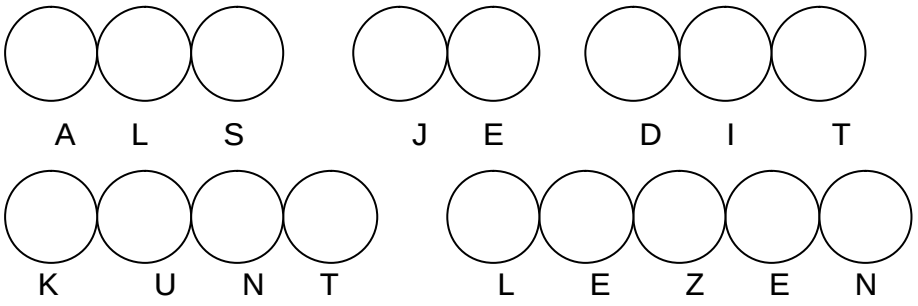

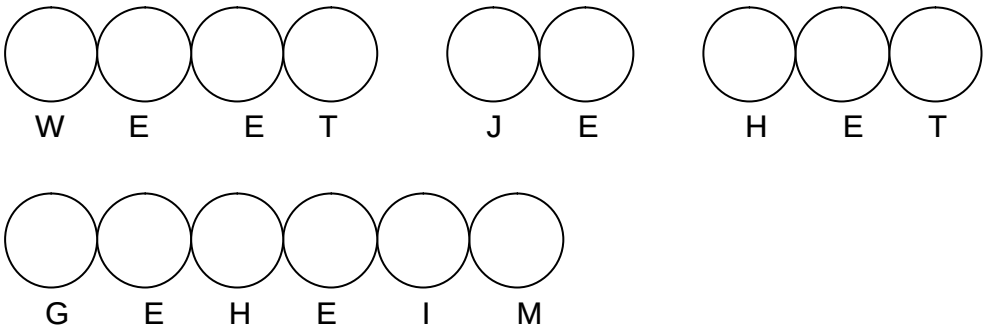

Aan de leerlingen stelt de leerkracht een aantal vragen. *Een aantal vragen kan zijn;*

- Wat denk je dat dit is?
- Wat zal het doel van geheimschrift kunnen zijn?
- Wat zal er staan?

De leerkracht kan de antwoorden van de leerlingen aanvullen met de verkregen achtergrondinformatie.

Hierna deelt de leerkracht het blaadje uit met de ontknoping van het geheimschrift uit. De leerlingen ontcijferen met behulp van dit stencil de zin op het bord.

Kern:

De leerlingen krijgen een A4-blaadje, waar ze een boodschap/verhaal opschrijven in het geheimschrift. De juiste 'codes'kunnen ze op het stencil zoeken.

Afsluiting:

De leerkracht verzamelt de in geheimschrift geschreven verhalen van de leerlingen. Vervolgens krijgen de leerlingen een onbekend verhaal van zijn/haar medeleerlingen. De leerlingen mogen deze brief nu gaan ontcijferen. Na tien minuten wijst de leerkracht een leerling aan die het 'geheim'mag onthullen.

Differentiatie:

- Laat de leerlingen zelf een geheimtaal ontwerpen in tweetallen. Hierna gaan ze in dit geheimschrift een brief/ verhaal aan elkaar schrijven. Die ze ieder moeten vertalen.
- Op de internetsite www.indabagroep.nl/instructi/geheimschrift staan verschillende geheimschriften vermeld. U kunt hier samen met de kinderen naar kijken en eventueel ze teksten laten schrijven in een geheimschrift dat op deze site staat.

Zie bijlage 5 voor kopieerblad geheimschrift

Hoofdstuk 4 ‘Leren schrijven is best moeilijk’

Doelstellingen van de les:

? De leerlingen ervaren hoe moeilijk het was voor hen toen ze in groep drie leerden schrijven.

Materiaal benodigdheden:

? Kopieerblad 5 voor alle kinderen.
? De inleiding en de uitleg voor alle leerlingen.
? Een grijs potlood en kleurtjes.

Tijdspad:
Inleiding: 10 minuten
Kern: 20 minuten
Afsluiting:

Verloop les:
Inleiding:
Op het bord staat een woord dat de kinderen niet kunnen lezen.
U vraagt de leerlingen wat er staat, waarschijnlijk weten ze het niet.
U begint een gesprekje over het begin van groep 3, kunnen jullie je dat nog herinneren?
Was het moeilijk om te leren schrijven, zo ja wat dan, nee waarom niet?
Maak hiervan een inventarisatie op het bord.
U laat de leerlingen de inleiding lezen natuurlijk kunt u dit ook gezamenlijk doen, en daarna bespreken.

Kern:
U bespreekt met de leerlingen het werkblad.
De leerlingen krijgen een wat moet je doen blad bij het maken van de kopieerbladen.
Hierop staat precies beschreven wat er bij welke opdracht van de leerlingen verwacht wordt.

Afsluiting:
U bespreekt met de leerlingen het werkblad, u gebruikt hierbij de inventarisatie op het bord. Wat ging makkelijk en wat was er moeilijk.

Differentiatie:
Een verhaal schrijven over de boom met de letters die geleerd zijn, bedenk voor de andere woorden zelf letters.

Zie bijlage 6 voor kopieerbladen ‘leren schrijven is best moeilijk’

Literatuurlijst

Internet adressen;
www.indabagroep.nl/instructi/geheimschrift

www.jacobus.nl/geschiedenis

www.geschiedenis.beginthier.nl

www.datadelft.nl/vincent/nathalie/hero.html

Literatuur :

Geschiedenis van het schrift
Jeanet Schuurman
1998 Wolters Noordhoff
ISBN 9005008377

Schrijven als oefenvak
Drs. A. Van Engen
7e druk april 1998
ISBN 9074105084

Schrijven kun je leren
A.D. Kwast
April 1999, Alkmaar
ISBN 9080152560

De kunst van het schrijven
Annemarie Bon
1ste druk, 1999. Houten/Groningen
ISBN 9011050886

Het geheim van hiërogliefen
Rudolf Majonica
3de druk, 1996. Amsterdam
ISBN 9024525632

Alfabet hiëroglief en pictogram
Andrew Robinson
2001, copie, Baarn.
ISBN 9043901741

Spelen met hiërogliefen
Catherine Roehrig
1991 by Kluwer Algemene Boeken, bv Ede/Antwerpen
ISBN 9061170117

Folder:

Het Nederlandse braille alfabet
Zichtenburglaan 260
2544 EB ‘s Gravenhage
Telefoon 070-3211211

Bijlage 1 Kopieerbladen hiërogliefenschrift

Plaatjes alfabet

Blad 2 hieroglief enalfabet

Blad drie hieroglievenschirft

Achtergrondinformatie hiërogliefen:

Ongeveer 5000 jaar geleden begonnen de mensen die langs de rivier de Nijl leefden in het noordoosten van Afrika, voor het eerst hun woorden op te schrijven. Zoals de meeste volkeren die daarvoor een goede manier probeerden te bedenken, gebruikten de Egyptenaren eerst alleen afbeeldingen. Pas later gingen de tekens ook klanken voorstellen. Omdat deze tekens vaak op de muren van tempels werden geschreven, werden ze hiërogliefen genoemd. Dat betekent namelijk "heilige tekens".
De Egyptenaren gebruikte het hiërogliefenschrift meer dan 3500 jaar, tot ongeveer 400 na Christus. Daarna gingen ze het Griekse alfabet gebruiken, met een paar extra letters voor Egyptische klanken die in het Grieks niet bestonden. Deze late vorm van het Egyptisch wordt het Koptisch genoemd. Het Koptisch werd tenslotte vervangen door het Arabisch, de taal die op dit moment in Egypte wordt gesproken.
Doordat er niemand meer was die het oude Egyptisch kon lezen, schrijven of spreken, stierf het uit. Alleen door de hiërogliefen wisten we dat de taal ooit had bestaan. Meer dan duizend jaar lang werden reizigers in Egypte gefascineerd door de geheimzinnige tekens die ze zagen op de muren van de tempels en graven. Omdat niemand hun kon vertellen wat de hiërogliefen betekenden, verzonnen ze allerlei fantasievolle vertalingen. Ze dachten dat hiërogliefen te maken hadden met magische bezweringen en geheime rituelen.
De sleutel van het ontcijferen van de hiërogliefen - de Steen van Rosette- werd in 1799 in Egypte opgegraven. Drieëntwintig jaar later werd een jonge Fransman, Jean-Françios Champollion, de eerste mens in de moderne tijd die het schrift van de oude Egyptenaren kon lezen.

Hiërogliefen kunnen in meer dan één richting worden geschreven. Ze kunnen van links naar rechts worden geschreven zoals in het Nederlands, van rechts naar links zoals het Arabisch en Hebreeuws, of van boven naar beneden zoals het Chinees. Je kunt zien in welke richting de hiërogliefen moeten worden gelezen door naar de dieren te kijken. Als ze naar links kijken, met je links beginnen met lezen en als ze naar rechts kijken, dan moet je aan de rechterkant beginnen.

Opdracht 1
Kun je deze woorden in hiërogliefen schrijven?

Kat	Voet	Mus	Broer	Moeder
Dak	Bos	Zand	Zus	Oma
Ram	Klip	Zoen	Vader	Opa

Opdracht 2
Als de Egyptenaren een woord schreven in hiërogliefen, zetten ze niet zomaar de ene hiëroglief achter de andere. Ze ordenden ze zorgvuldig, zodat het er mooi uitzag. Als een oude Egyptenaar bijvoorbeeld zijn naam Hans zou willen schrijven, zou hij dat niet zo hebben gedaan:

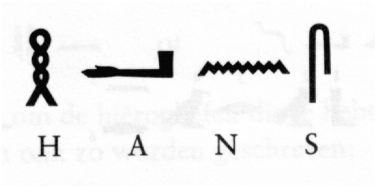

Hij zou de hiërogliefen dichter bij elkaar gezet hebben in vierkantjes, op deze manier:

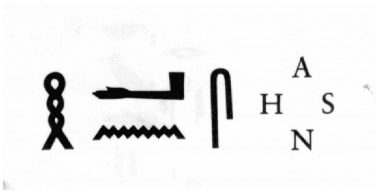

Dit spaart niet alleen ruimte, maar is ook mooier. Als je woorden gaat schrijven met hiërogliefen, denk er dan aan dat je zowel verticaal (van boven naar beneden) als horizontaal kunt schrijven. Als er twee hiërogliefen boven elkaar staan in een horizontale tekst, dan moet je altijd eerst de bovenste lezen.

Schrijf je eigen naam in het hiërogliefen. Doe dit zo mooi mogelijk. Gebruik daarbij het alfabet die je bij opdracht 1 ook hebt gebruikt. Probeer het op verschillende manieren.

Opdracht 3
Zoek 5 voorwerpen uit de klas en schrijf ze in het hiërogliefen. Laat een klasgenootje ze vertalen. Zoek daarbij ook naar 3 voorwerpen die je klasgenootje in het hiërogliefen moet schrijven.

Opdracht 4
Je weet nu zoveel van het hiërogliefenschrift af, dat deze puzzel niet moeilijk hoeft te zijn! Bedenk welke hiërogliefen je moet gebruiken door naar de klank van de woorden te luisteren en teken ze dan in de vakjes.

hieroglievenpuzzel

Bijlage 2 Kopieerblad fenisisch schrift

D prns kwm p zn prd n zg d drk.

H trk zn zwrd n strmd p d drk f,

vrslg hm n bvrd z

d prnss n z lfdn ng lng n glkkg…

Bijlage 3 Kopieerblad voor runenschrift

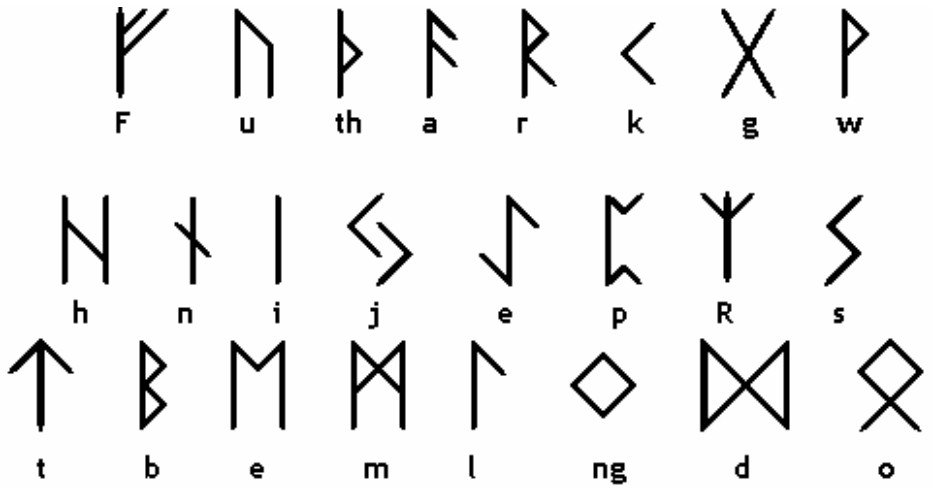

Bijlage 4 Achtergrondinformatie voor leerkracht 'braille'

De geschiedenis van de ontwikkeling van het blindenschrift omvat ongeveer 3 eeuwen. De oudste berichten stammen uit de periode van de verovering van Peru door de Spanjaarden. Zij vonden op hun tochten grote hoeveelheden wollen snoeren van verschillende kleur, breedte en lengte.Aan deze snoeren waren korte koorden vastgeknoopt en daarin waren weer knopen van verschillende grote gelegd.
Het aantal, de grootte de afstand van de knopen ten opzichte van elkaar vormden een bijzondere betekenis. Zelfs het kleurverschil van de snoeren had een functie, doordat de verfstoffen verschillend aanvoelden op het materiaal. Met dit stelsel, quippu's , konden ook blinden, voor zover mogelijk, lezen.

In Europa werd vaak gebruik gemaakt van houten tekens.Zo ontwierp Jacob Bernoulli in het jaar 1676 een geheel eigen blindenschrift. Hij sneed met zijn mes in houten staafjes tekens voor woorden, die hij dan later herkende en kon terug lezen. Zo lukte het hem boeken uit te snijden en hij stelde op die manier een eigen bibliotheek samen.

De Duitser Wilhelm Friedrich Daniel ontwierp een soort verkortingsschrift, het kartonschrift, waarbij woorden door bepaalde tekens werden voorgesteld. Deze tekens werden uit sterk karton gesneden en op papier geplakt en vormden op deze wijze woorden en zinnen.In de praktijk bleek zijn methode te ingewikkeld. Belangrijk was daarom ook de uitvinding van het zogenaamde koordalfabet rond 1800, dat voornamelijk in
Engeland en Schotland gebruikt werd. Dit koordalfabet werd gevormd door knopen te leggen in een eindje touw of snoer, die door omvang, ligging of stand van de knopen de elementen van de taal uitmaken. Nog heden ten dagen gebruikt men in Groot Brittannie naast het middels gebruikte braille schrift een gestyleerd relieflettersysteem, het moonschrift.Dit schrift ontleent zich aan William moon, die in 1847 hoofdzakelijk voor eigen gebruik een reliëfalfabet ontwierp. Hij was namelijk zelf blind.

Ook in Frankrijk werd veel geëxperimenteerd met het blindenschrift.
Aanvankelijk trachtte men de blinde mens het alfabet van de ziende aan te leren.
Het schrijven werd onderwezen door de blinde leerling de diep in hout uitgesneden lettertekens te laten aftasten en met een stift te laten tekenen. Er werd daarbij gebruik gemaakt van een lijst die het papier vasthield en de hand enigszins leidde.
Hierbij is duidelijk dat de schrijver zijn eigen schrift niet kon terug lezen.

In andere experimenten werd gebruik gemaakt van een hoog- en laagreliefalfabet dat door de blinde altijd kon worden herlezen. Ondermeer met behulp van spelden werden de letters op papier vastgeprikt en werden daardoor duidelijk voelbaar op de keerzijde van het papier. Omstreeks 1820 werd er een toestelletje uitgevonden, waarbij de spelden werden vervangen door puntige metalen staafjes. Op deze manier konden op het papier fijne punten te voorschijn worden gebracht, die weer letters vormden.Het was 1825 dat Louis Braille een code ontwikkelde voor het blindenschrift waardoor onderlinge correspondentie werd mogelijk gemaakt.

Ook werd het mogelijk gemaakt om eigen gedachten op te schrijven en zich te verdiepen in de wereld van kennis, muziek, enz.

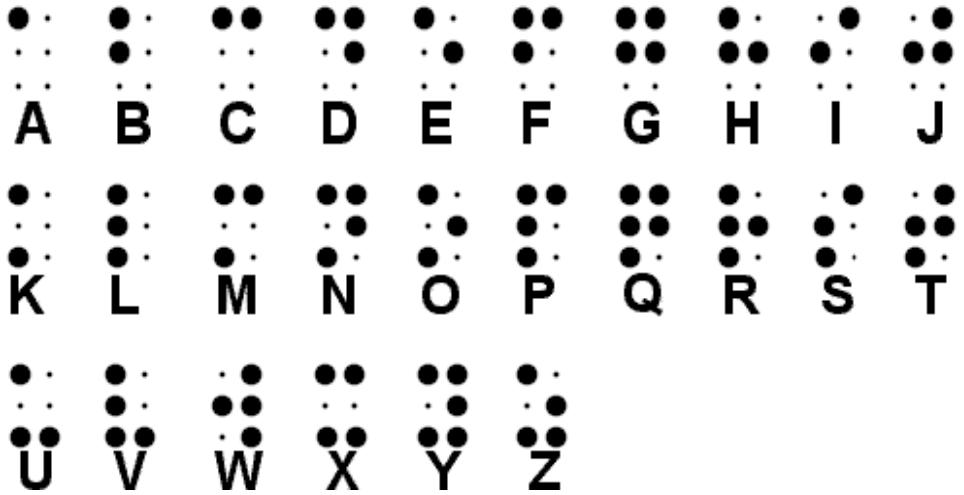

Over Louis Braille:

Hij werd op 4 januarie 1809 in Coupvray, een dorpje onder de rook van Parijs geboren.Zij vader was zadelmaker en bezat enige landerijen. Het snijden van figuurtjes war voor Louis Braille een liefhebberij. Tijdens dit spel is hij blind geworden toen het mes dat hij gebruikte een van zijn ogen verwonde.De medische voorzieningen waren in die tijd niet zo als nu, er trad een ontsteking op waardoor het andere oog ook aangetast werd, wat leidde tot volledige blindheid.

Er was in die tijd geen aangepast onderwijs voor blinde mensen, en hij werd naar het Koninklijk Blindeninstituut in Parijs gestuurd. Daar kwam hij in aanraking met de mogelijkheden die er tot dan toe waren om te lezen en te schrijven.
Toch waren dit in zijn ogen geen goede methoden, en ging hij zelf een schrijfwijze ontwikkelen dit moest:

- gemakkelijk zelf te produceren zijn
- gemakkelijk en snel leesbaar zijn.

Hij heeft zich laten inspireren door het systeem dat al bestond met het aftasten van puntjes en streepjes.De basis van de braille letter wordt gevormd door 6 punten, 2 rijen van 3 punten onder elkaar, zoals de 6 van een domino of dobbelsteen. Daaruit kunnen alle letters, cijfers en tekens gevormd worden.Pas in 1873 werd het eerste brailleboek, een zwaarwichtig document getiteld:“ De geschiedenis van het Franse volk”.

Het lezen van het brailleschrift vereist de beschikbaarheid van een redelijke tot goede tastzin. Er zijn mensen die hier helaas niet over beschikken en helaas zal het voor hen grote moeilijkheden opleveren bij het aanleren van dit unieke schrift.

Bijlage 5 Kopieerblad Geheimschrift

'Klokalfabet'

De stand van de wijzers geeft aan welke letter er bedoeld wordt. Verschillende klokken achter elkaar vormen woorden en uiteindelijke complete zinnen.

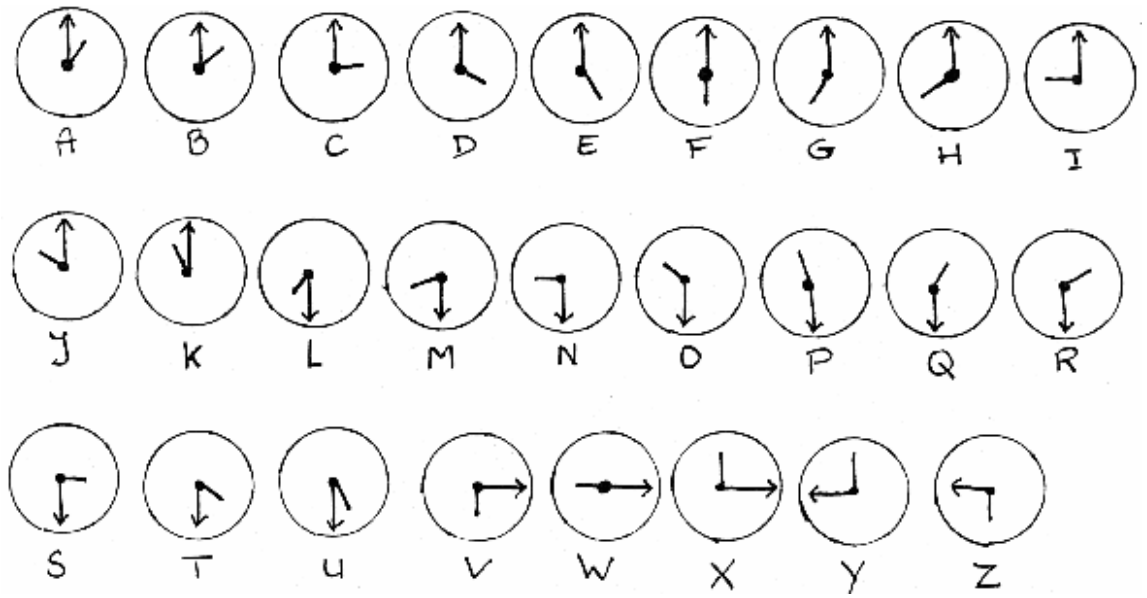

Bijlage 6 ‘leren schrijven is best moeilijk’

Leren schrijven is best moeilijk

Het lijkt zo gewoon als je het in groep 3 leert: het alfabet.
Als je net leert schrijven, is het moeilijk, maar al snel gaat het van zelf.
De handeling zou je nu met je ogen dicht kunnen doen.Toch is leren schrijven een hele kunst.Allereerst moet je goed kunnen praten, als je alleen nog maar peutertaal brabbelt, kan je natuurlijk nooit een verhaaltje schrijven.
Je moet er ook zin in hebben, en je moet je kunnen concentreren.
Voordat je kunt schrijve n moet je eerst een heleboel oefeningen goed kunnen doen.
Dat leerde je in de kleuterklas.
Omdat schrijven een precies werkje is, oefende je dat eerst door bijvoorbeeld kralen te rijgen, te prikken en hamertje tik te doen.
Je leerde figuren herkennen door puzzels te leggen en mozaïeken te maken.
Je oefent in vormen herkennen, je leerde het tussen omhoog en omlaag, tussen links en rechts, tussen voor en achter.
Om je handen en je lichaam goede bewegingen te laten maken, deed je allerlei spelletjes.
In de kleuterklas leerde je ook al patronen schrijven, allemaal ooo en ee’s achter elkaar.
Dit om te leren hoe jij je pen moest vast houden, maar ook om te leren wat de schrijfrichting is, en het gevoel te oefenen.
In groep drie begon je met het overtrekken van woorden en daarna leerde je de woorden tussen de lijntjes te zetten.
En nu? Schrijf je hele werkstukken, brieven proefwerken en verhalen. Alsof het niks is.
Toch heb je er jaren over gedaan om het allemaal te leren.
Er volgt nu een werkblad uit de tijd dat je nog in groep 3 zat, misschien herken je ze nog wel.
Eens kijken of je nog weet hoe het moet, je zult zien dat het lang niet zo makkelijk is als je denkt.

Wat moet je doen bij het kopieerblad:

1: Schrijf het woord op de goede manier

2: Als er boom staat, verbind dan de tekening met het woord ‘boom’ dat eronder staat.

3: Waar is de *voorste* letter weg? Schrijf de ontbrekende letter met het rode potlood in het goede vakje of kleur dat vakje rood. Zo ook met de *achterste* letter (geel) en het middelste (blauw).
4: Als je achter de streep het woord ‘boom’ ziet, zet er dan een kringetje om.

1

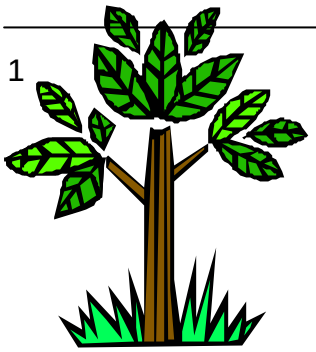

????

2

????	????	????	????	????

3

????	**???**	**???**	**? ?**

4

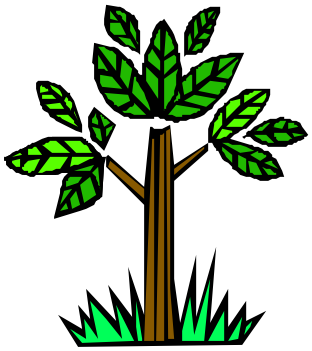

????	????	????
????	????	????
????	????	????